

POSUDEK BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Typ posudku: oponentka

Autor/ka práce: Phuong Thi Truong

Název práce: Zkušenost genderových stereotypů na technických vysokých školách - případ vybraných fakult ČVUT Praha

Vedoucí práce: Mgr. Martin Hájek, Ph.D.

Oponent/tka: Mgr. Kateřina Cidlinská

Navržené hodnocení: Velmi dobře

Zdůvodnění Vašeho hodnocení práce (zejména výhrad a kritických připomínek) rozepište podle níže uvedených kritérií.

1. Je cíl práce (výzkumná otázka) jasně formulován a odpovídají mu závěry? Je práce vhodně strukturována?

Hlavní výzkumné otázky zní: „*jaké genderové stereotypy se vyskytují na technických vysokých školách a jak se studentky staví k těmto genderovým stereotypům?*“ (s. 16). Autorka se těchto otázek drží a podává na ně v závěru odpovědi.

Mám však výhradu k příliš velké obecnosti zejména první otázky, která nenaznačuje, co přesně chce autorka zkoumat. Vzhledem k obsahu práce by bylo vhodnější otázku formulovat: *jaké genderové stereotypy se vyskytují v postojích studujících a vyučujících na technických vysokých školách v ČR?* Příliš velká obšírnost první otázky také nejspíš zapříčinila zmatečnost kapitoly zjištění, ve které autorka místy skáče mezi tématy.

Zároveň mám výhradu k samotnému výběru výzkumné otázky a jejímu zdůvodnění. Autorka nevysvětluje, proč si pokládá otázku, zda se na vysokých školách vyskytují genderové stereotypy, což by bylo dobré vzhledem k tomu, že i sama přiznává, že se jedná o již mnohokrát zkoumané téma. Autorka se omezuje na „vysvětlení“ (s. 16): „*Přestože genderové stereotypy ve školách byly zmapovány mnoha výzkumy, takže jsem měla jistou představu o tom, jaké stereotypy by se na vysokých školách mohly vyskytovat, bylo důležité si položit tuto otázku znovu.*“ Nevysvětluje tedy, proč je to podle ní důležité. Osobně bych považovala za smysluplnější zaměřit se např. na česká specifika.

Práce je vhodně strukturována. Jednotlivé kapitoly a podkapitoly na sebe smysluplně navazují. Horší je to však se samotnou plynulostí textu. V některých odstavcích jsou věty nesmyslně poskládány, respektive občas se autorce stává, že na sebe navazuje první a poslední věta odstavce, ale prostředek s nimi příliš nesouvisí, nebo první věta odstavce souvisí dokonce až s obsahem odstavce následujícího (tedy ob odstavce) – např. s. 13: „*Ženy jsou při výběru oboru motivovány jinými faktory než muži, navíc ženské motivace jsou početnější* (tady mimochodem nejspíš dochází k nevhodnému překladu anglického slova *diverse* nebo *various* – lepší by bylo říci, že motivace žen byly rozmanitější než motivace mužů) *než mužské* (Powell a kol. 2012: 542-543). *Ženy v mužských oborech si užívají toho, že se mezi muži dokázaly prosadit a tuto nerovnost berou jako výzvu. Takové ženy jsou sebevědomé, ambiciózní, nebojí se postavit nerovnému postavení v mužském odvětví, ale nejsou to feministky. K těm se naopak tyto ženy obracejí zády a nechtějí být s feministkami spojovány. Toto je výsledkem procesu individualizace* (Powell a kol. 2012:

543). „Individualizace je přítomna, když existuje přesvědčení, že strukturální omezení rovnosti neexistuje nebo je alespoň velmi limitováno“ (Baker in Powell a kol. 2012: 544). Ženy tedy musí mít pocit, že genderové nerovnosti jsou minulostí a mají rovnost příležitostí (Rich in Powell a kol. 2012: 544). Nastane-li situace, ve které jsou ženy diskriminovány, dle Riche tomu nebudou schopny čelit, protože je jejich myšlení zasazené na genderovém pozadí.

Vlastní výzkum Powella a kol. (2012: 545) ukázal, že studenti/ky technických oborů byli ovlivněni při rozhodování těmito atributy: příležitost dělat zajímavou práci, řešení problémů brali jako výzvu, hodnota titulu z tohoto oboru, rozmanitá práce v oboru, vynikali v technických předmětech ve škole a chtěli využít získaných znalostí v těchto předmětech.“

Také ne vždy je jasné, proč autorka volí nový odstavec či úplné odsazení odstavce vzhledem k obsahu textu (př. s. 8 odstavec začínající Dle Hill a kol...., který doplňuje argumentaci odstavce předešlého).

2. Opírá se autor/ka o dostatek literatury relevantní tématu práce? Využívá i cizojazyčné texty?

Ano, seznam využívané literatury je relevantní, dostatečně rozsáhlý a zahrnuje i cizojazyčné texty. Jen bych u sekce 3.3.2. doporučila čerpat z více než jednoho textu (Powel a kol. 2012).

3. Jaká je kvalita použitých dat nebo zdrojů (včetně jejich výběru, sběru a popisu) a metod jejich analýzy?

Základní design výzkumu považuji za zdařilý. Kombinace pozorování a rozhovorů pro vybrané téma je vhodná, počet hodin pozorování a počet rozhovorů zajisté naplňují požadavky na výzkum pro bakalářskou práci.

Jako méně vhodný vnímám výběr respondentů a respondentek po jedné ženě a jednom muži z každé ze zkoumaných fakult. Vzhledem k možným zásadním odlišnostem mezi prostředními jednotlivých fakult (a kateder) by mi připadalo vhodnější mít více respondentek a respondentů např. jen ze 2 fakult a tyto porovnat (např. fakulty a z nich katedry s nejnižším zastoupením žen a fakulty a z nich katedry s nejvyšším zastoupením žen). Takto je otázka, do jaké míry může autorka usuzovat o klimatu jednotlivých fakult na základě výpovědí 2 osob. Také bych uvítala popis, jak probíhalo oslovení respondentek a respondentů, které v práci chybí.

Co se týče scénáře rozhovorů, chybí mi v něm otázky na vlastní zkušenost respondentek a respondentů typu setkal/a jsi se ve škole někdy s....? Namísto toho jsou dotazováni na to, jak obecně to u nich na škole chodí (např. *snaží se holky ve škole chovat tak, aby z kolektivu vyčnívaly...? Jak a proč myslíš, že se takto chovají?*) Jakou výpovědní hodnotu odpovědi na tyto otázky mají? Je na jejich základě možné říci, že se studentky ČVUT chovají nějakým způsobem? Domnívám se, že autorka může říci s jistotou jen to, jak se (podle vlastního tvrzení) chovají její respondentky. Toto je spíše otázka pro sběr dat formou pozorování. Otázka typu *Snažíš se spíš vyčnívat nebo zapadnout?* ve scénáři uvedena není. Navíc ptát se jich, proč si myslí, že se dívky nějak chovají (nebo na jiném místě, proč si myslí, že si dívky volí jiné studijní obory než muži), znamená získat skutečně jen osobní názor daných respondentek, ze kterého nelze jednoduše odvozovat důvody pro chování dívek obecně. Co touto otázkou chtěla autorka získat? Jak autorce pomůže získat podklady pro zodpovězení hlavních výzkumných otázek práce?

Není zcela jasné, proč se autorka ptá i na motivace studujících ke studiu technických oborů (dokonce tím začíná kapitolu Zjištění), pokud jí jde o zkušenosti s genderovými stereotypy ve vysokoškolském prostředí. Zde vidím souvislost s ne příliš konkrétně vymezenými hlavními otázkami práce. Pokud by jasně formulovány byly, lépe by se autorce formulovaly otázky pro

rozhovor.

Uvítala bych podrobnější vysvětlení volby kvalitativního přístupu. Autorka se omezuje jen na tvrzení (s. 16): „*Pro své téma jsem si zvolila kvalitativní metodu, díky které získám detailnější vhled do problematiky (Hendl 2005: 52).*“

Obecně její tvrzení, při nichž se odkazuje na Hendla (2005), nejsou vždy jasně srozumitelná – např. s. 17 „*Ze zjištění z pozorování jsem vycházela hlavně při sestavování otázek pro rozhovor a některá zjištění jsem případně použila jako potvrzení výpovědi respondentů/tek (Hendl 2005: 192).*“ Co přesně znamená potvrzení výpovědi respondentů/ek? Nebo s. 23: „*Výsledky kvalitativního výzkumu nelze generalizovat na cílovou populaci, ale na zkoumaný jev (Hendl 2005: 52).*“ Co znamená generalizovat na jev?

Autorka se rozhodla, že nebude rozhovory kódovat vzhledem k tomu, že byly polostrukturované, a namísto toho si vystačí s poznámkami k přepisům rozhovorů. Jakkoli to může být legitimní rozhodnutí, v rámci analýzy se ukazuje, že to nejspíš nebyla zcela vhodná volba. Kódování by mohlo autorce pomoci si lépe utřídit zjištění, myšlenky a interpretace, kapitola Žjištění by mohla být méně zmatečná a eliminovala by případy, kdy není zcela jasné, na jaké svoje otázky z rozhovorů právě navazuje a z čeho svá tvrzení vyvozuje.

4. Jaká je kvalita argumentů, o něž autor/ka opírá závěry, k nimž dospěl/a?

Autorka nepojednává podrobněji výstupy z pozorování, což je škoda, protože dedukce z pozorování jsou zdařilejší, než dedukce z rozhovorů, které často nekriticky přejímají tvrzení respondentů a vykazují málo analytické reflexe. Např. s. 34: „*Očekávala jsem, že mezi studentkami a učiteli budou určité rozkoly, nic takového dotázání nepotvrdili a jednalo se jen o situace nevýznamného charakteru.*“ Nevýznamného charakteru podle tvrzení respondentek! Autorka by se zde měla zamyslet, zda to např. není ze strany respondentek záměrné zlehčování těchto situací, neboť nechtějí být v pozici (ufňukaných) obětí. Autorka dále např. nereflektuje, že se respondentky prezentují jako suverénky a co za tím může být. Vystačí si s tím, že se jedná o dívky, které nemají s mužským prostředím žádný zásadní problém: „*Počítají s tím, že se s předsudečným chováním na technické škole mohou setkat a není to pro ně žádné téma*“ (s. 41). Autorka v závěrech také nereflektuje, že přístup dívek k genderově stereotypním představám o technických schopnostech žen, je stejně ovlivněn socializací jako přístup mužů, což může přispívat právě k jejich neproblematickému přístupu k předpokládanému chování okolí. Vnímají samy sebe jako výjimku z pravidla a dívky obecně jako méně technicky nadané.

Pozitivně však hodnotím zamyšlení se nad paternalistickým rozměrem gentlemanství mužů vůči ženám na škole, které se projevuje zvýhodňováním žen. Autorka dobře poznamenává, že vlídnost je spojena právě s podceňováním intelektuálních schopností dívek, které nejsou studenty ani učiteli vnímány jako rovnocenné studentům.

Autorka se někdy dopouští zkratkovitých dedukcí. Např., když na s. 16 říká, že přestože v ČR existují programy podporující dívky v motivaci studovat vysokou školu technického zaměření již mnoho let, jejich počty jsou stále nízké. Nereflektuje přitom, že na nějaký masivní posun fungují vlastně krátce (kolem 5, max 7 let), týkají se malého počtu škol či jen jednotlivých fakult, a jsou často iniciativou jednotlivců, takže jejich „zásah“ cílové skupiny je minimální. Navíc jak sama v úvodu práce naznačuje, vztah dívek k technickým oborům je potlačován již na mnohem nižších studijních stupních (resp. ještě před započítáním školní docházky socializací v rodině). Zároveň autorka hned na úvod říká, že se bude v teoretické části blíže věnovat jen rodině a škole jako dvěma hlavním socializačním institucím. To by nebyl takový problém, kdyby autorka v textu reflektovala, že jsou zde i jiné vlivy, které jsou také velice významné, zejména vliv mediálního obrazu žen a mužů či zábavního průmyslu (zejména hraček či počítačových her). Tato hlubší reflexe však chybí.

Autorčiny závěry občas neodpovídají uvedeným citacím. Například na s. 24 říká, že u dívek převažují motivace pro studium VŠ technického zaměření spojené s budoucím uplatněním. V pasáži je citováno 5 chlapců, 3 dívky a z toho jen jedna uvedla budoucí uplatnění. Autorka však tvrdí: „*U dívek tedy jasně převažují motivace budoucího uplatnění podpořené tím, že je bavily technické předměty*“. Možná je to jen nevhodnou volbou citací, možná autorka příliš předpokládala podobné výstupy výzkumu, jaké se vyskytovaly v nastudované literatuře.

Autorka také často říká, že respondentky si sice studijně věří, ale „*nebojí se připustit, že v tomto oboru stále dominují muži*“ (např. s 25). Co to znamená? Že je mužů v technických oborech více než žen, je očividný fakt. To si nemusejí připouštět. Co z toho může autorka vyvodit pro závěry své práce? Nebo s. 26: „*To, že v technice převládají muži, respondentky akceptují, což je docela překvapující*.“

Autorka při prezentaci výzkumných zjištění hovoří o odhalování „*vzorců stereotypů*“. Není mi zcela jasné, co má vzorcem na mysli. Vychází zde z literatury a navazuje tak na nějaký konkrétní koncept? Pokud ano, bylo by dobré to zmínit a vysvětlit.

Pozitivně hodnotím propojení vlastních zjištění s nastudovanou literaturou. Osobně bych však vypustila samostatnou kapitolu Diskuse, v níž k tomuto propojení dochází, a odkazovala na literaturu již při představování jednotlivých výstupů v kapitole Zjištění. Jednak bude méně docházet k dublování informací a jednak bude kapitola Zjištění pro čtenáře záživnější.

5. Jsou v práci autorova/autorčina tvrzení a zjištění jasně odlišena od tvrzení a zjištění převzatých?

Většinou jsou autorčina a převzatá tvrzení jasně odlišena. **Nejsem si však vždy jistá, kdy jde o autorčino shrnutí jiných textů a kdy jde o (nepřiznanou) přímou citaci, tedy plagiátorství – všimla jsem si, že úroveň jazyka se na některých místech mění.** Vzhledem k tomu, že tam, kde autorka mluví sama za sebe, je úroveň jazyka spíše nízká, lze předpokládat, že tam, kde je jazyk na výborné úrovni, není jeho autorkou, tedy nedochází jen k parafrázi odkazovaných textů, ale k přejímání celých vět i tam, kde není uvedena přímá citace. **Takto jsem např. našla, že text, který se tváří jako autorčino shrnutí textu Ann Oakley (s. 4: *Na rozdíl od pojmu pohlaví je význam pojmu gender přenesen z primárního důrazu na biologické odlišnosti na společenská očekávání, přijetí společenských norem a jejich praktické používání v rámci každodenního jednání. Obecným rysem lidské společnosti je rozlišovat pohlaví, ale rozlišování podle pohlaví už přirozené není (Oakley 2000).*), je ve skutečnosti shrnutím Oakley z publikace Hasmanové-Marhánkové a Svatošové (2011: 12).**

6. Jaká je úroveň odkazového aparátu, jazyka a dalších formálních náležitostí?

Úroveň odkazového aparátu je dobrá. Místy se však vyskytují chyby – např. s. 7 a 9 autorka odkazuje *Genderová analýza českého školství* (2006), namísto aby správně odkazovala *Genderová analýza českého školství* (Otevřená společnost 2006), jak činí na jiných místech textu a jak je text uveden v seznamu literatury. V sekci Úvod (s. 3) chybí odkazy úplně, přestože v prvním a druhém odstavci je nutné podložit autorčina tvrzení o existenci genderových nerovností a fungování genderových stereotypů v souvislosti s ženami a technikou.

Úroveň jazyka je spíše podprůměrná. V textu je mnoho překlepů a krkolomných formulací a slovních spojení (např. s. 9: *počty žáků a žákyň na ZŠ nejsou genderově zatížené* – počty mohou být genderově ne/vyrovnané, ne zatížené; i v názvech kapitol – viz. sekce 3.3.1. *Genderové aspekty na terciálním vzdělávání*). Pro diplomovou práci doporučuji autorce poslat text před odevzdáním na korekturu.

Zároveň jsou pro práci typické formulace, které svou nešikovností nahrávají genderově stereotypním postojům, na něž však práce kriticky poukazuje – např. s. 5: *Odlíšné typické vlastnosti mužů a žen utvářejí genderové role*. Z formulace by bylo možné nabýt dojmu, že něco jako typické vlastnosti žen a mužů objektivně existuje.

Doporučuji také editovat citace, zejména vyhazovat části vět, které nejdou po lince hlavního sdělení, aby byly čtivější. Také není vhodné začínat citaci zprostředkovaně větou malým písmenem – standard je v tomto případě uvést větu 3 tečkami v závorce, případně do závorčky napsat velké písmeno.

Velkým problémem textu je „nedořečenost“ – autorka jakoby často nedokončila větu a čtenář je nucen se domýšlet, o čem přesně je řeč. Např. na s. 9 uvozuje autorka celou sekci 3.2. Střední škola větou: *„Středoškolské vzdělávání nabízí studujícím více možností.“* Vzhledem k návaznosti na předchozí sekci a navazující větu je zřejmé, co chce autorka říci, ale odborný text by měl obsahovat jasně srozumitelné věty. Vhodné by bylo říci: Středoškolský stupeň vzdělávání oproti základnímu stupni nabízí studujícím více možností, co se týče studijního zaměření, typu střední školy a způsobu zakončení studia (s maturitou, výučním listem atp.). Nedořečenost se však týká i různých tvrzení a argumentů z literatury – např. s. 10: *„Jak prezentuje Genderová analýza českého školství (2006), vyšší počet dívek než chlapců je na gymnáziích a na středních odborných školách, naopak více chlapců je na středních odborných učilištích. Příčinou je dle této analýzy zaprvé výuka tzv. dívčích oborů na odborných školách, zatímco tzv. chlapeckých oborů na učilištích, a za druhé, dívky mají větší studijní motivovanost, jelikož vzdělání mohou na rozdíl od chlapců vnímat jako důležitější (Otevřená společnost 2006: 24-25).“* Z textu se však již dále nedozvíme, proč může být pro dívky vzdělání důležitější než pro chlapce.

Autorka v celém textu užívá termín „terciální“ (vzdělávání, stupeň) – správně je terciární.

Autorka používá generické maskulinum a to i v názvech kapitol, kdy hovoří o sobě, což je nesmyslné, vzhledem k tomu, že je žena (např. 5.4. Reflexe výzkumníka). V práci, která se zabývá genderovou citlivostí studujících, je by bylo vhodné používat genderově citlivý jazyk. Pro další psaní doporučuji být v tomto ohledu pozornější.

V textu se vyskytují nevhodné/nešikovné formulace, které posouvají význam zavádějícím způsobem. Např. s. 33: *Dívkám se na škole dostává určitých výhod ze strany učitelů, které respondenti i respondenty odůvodňují slušným chováním muže k ženě. Učitelé se k dívkám chovají vstřícněji, mileji a ochotněji studentce pomohou.* Takto formulované věty navozují dojem, že věci se mají tak, jak se domnívají respondenti/ky, tedy že dívky jsou na škole ve spíše zvýhodněném postavení. Pro další psaní odborných textů doporučuji větší opatrnost a jasně oddělovat, kdy je reprodukován názor respondentů (př. formulacemi podle respondentů, respondenti vyjadřovali názor, že... atp.) a kdy komentována fakta.

7. Jiné přednosti a/nebo nedostatky, které neodpovídají výše uvedeným kritériím (jsou-li jaké).

Práce působí dojmem, že byla šita horkou jehlou a autorka nečetla své zdroje pečlivě:

s. 16

Webový portál zkusIT.cz není webem brněnského VUT, nýbrž osobním projektem Markéty Kristové, která v roce 2008 obhájila sociologickou dizertační práci na téma zastoupení žen v IT, toho času webmasterky US Embassy. Tato skutečnost je z webu jasně patrná.

Nelze tedy říci: *„Například brněnské VUT nebo pražské ČVUT se snaží nalákat dívky ke studiu na*

jejich škole speciálními webovými stránkami (www.zkusit.cz, www.holkypozor.cz)“

Národní kontaktní centrum nic není. Autorka měla na mysli Národní kontaktní centrum – ženy a věda, uvádí však chybný, neúplný název.

Zároveň zkusIT.cz ani NKC-ženy a věda nejsou součástí žádné vysoké školy, takže nedává smysl o nich hovořit v souvislosti s tvrzením na začátku odstavce, v nichž jsou zmíněny, že: „*Technické školy si v poslední době samy uvědomují markantní a stále trvající rozdíl mezi počtem studentů a studentek a snaží se studentky přilákat ke studiu svých oborů.*“

Autorka také v celém textu hojně cituje „Powella“ – nejedná se však o muže, ale o ženu, jak je zřejmé i ze seznamu literatury, kde autorka uvádí odkaz Powell, Abigail (př. s. 13).

Jen technická: pro další psaní doporučuji výraznější grafické rozlišení jednotlivých úrovní textu (nyní mezi druhou 1.1. a třetí 1.1.1. úrovní je rozdíl jen v kurzívě, nikoli ve velikosti či tučnosti písma, takže na první pohled se oko v textu rychle neorientuje).

8. Náměty na diskuzi při obhajobě práce.

Autorka v podstatě nezdůvodnila výběr tématu práce, neboť na s. 16 uvádí pouze toto: „*Přestože genderové stereotypy ve školách byly zmapovány mnoha výzkumy, takže jsem měla jistou představu o tom, jaké stereotypy by se na vysokých školách mohly vyskytovat, bylo důležité si položit tuto otázku znovu.*“ Zajímalo by mě tedy, proč si téma vybrala a proč se rozhodla v jeho rámci věnovat právě zkušenostem s genderovými stereotypy. Nezvažovala třeba nějaké úzeji zaměřené téma?

Otázky rozhovorů 1-8 (s. 19) znějí hodně návodně. Zároveň však jde o otázky otevřené a jen „nahozené“. Jak přesně se na ně autorka dotazovala, aby nedocházelo k navádění respondentek/ů?

Jak probíhalo oslovení respondentek a respondentů?

Jak přesně postupovala při analýze rozhovorů? Jak zpětně hodnotí své rozhodnutí nekódovat přepisy? Vidí nějaká pozitiva a negativa tohoto přístupu?

Autorka používá pojem vzorec stereotypů? Vychází zde z literatury a navazuje tak na nějaký konkrétní koncept? Existují nějaké rozlišené, pojmenované vzorce? Co je jejich obsahem? Nezvažovala užívat pojem schéma?

Autorka často hovoří o matematice a technice společně. Vnímá mezi nimi nějaký genderový rozdíl? Autorka také zmiňuje, že chlapci jsou spojováni s větší technickou zdatností v praktickém slova smyslu (vědí, jak stroje atp. fungují), zatímco dívky s teorií (znají to z knih). Vnímá autorka nějaký rozpor mezi tím, v jakých kontextech jsou muži spojováni s praktickými dovednostmi a ženy s teorií a naopak?

Celkové hodnocení práce:

Práce se zabývá výskytem genderových stereotypů v postojích studujících a vyučujících na technických vysokých školách v ČR, čímž navazuje na velice aktuální téma nedostatku žen v technických oborech. Konkrétně se zaměřuje na to, jaké stereotypní představy mezi studujícími a vyučujícími panují a jaký postoj k nim zaujímají samotné studentky. K tématu autorka přistupuje kvalitativně, vhodnou kombinací pozorování a polostrukturovaných rozhovorů. Základní design výzkumu a typ a objem sebraných dat patří k nejsilnějším stránkám práce. Zároveň velice pozitivně hodnotím pasáž Diskuse, v níž se autorce daří svá zjištění zasadit do kontextu nastudované

literatury představené v teoretické části práce. Slabými stránkami práce jsou naopak příliš široce položené výzkumné otázky, kvůli kterým autorka neformuluje zcela vhodně otázky ve scénáři rozhovorů a při prezentaci zjištění lehce ztrácí nit a odbíhá k méně souvisejícím tématům. Další slabinou je časté nekritické přejímání tvrzení respondentek a respondentů. Ocenila bych více vlastních interpretací autorky, které by poukazovaly na její analytickou dovednost, sociologickou imaginaci a kritický přístup k výzkumu a jeho zjištěním. Z důvodu těchto slabých stránek navrhuji známku dvě (do známky nezohledňuji možný problém s plagiátorstvím - viz. moje poznámka u otázky 5).

Datum: 10. 6. 2015

Podpis: